

Styrelsens yttrande nr 16

Motion nr Väst 8, Skaraborg 4

Användning av avloppsslam på åkermark

Inkomna motioner

LRF Väst och LRF Skaraborg har inkommit med motioner i frågan om användning av avloppsslam på åkermark. LRF Väst yrkar på att LRF ska arbeta aktivt för en gemensam slampolicy för hela lantbruket med utgångspunkt i Svensk Mjölks nuvarande ställningstagande. LRF Skaraborg menar att LRF ska agera kraftfullt mot den okontrollerade spridning av slam som pågår, att återföringen av fosfor kan ske på ett säkert sätt mot bakgrund av miljömålet Giftfri miljö, att verka för förbränning av slam och utvinning av fosfor ur askan samt att LRF inte ska gå in som delägare i REVAQ-systemet.

Styrelsens redovisning

Användningen av avloppsslam i jordbruket har åtskilliga aspekter och det är naturligt att den väcker många frågor hos LRF:s medlemmar. Det finns all anledning att fortsätta vara kritiskt granskande i slamfrågan och noga väga för- och nackdelar mot varandra.

LRF:s uppfattning är att man i ett hållbart samhälle ska återföra växtnäring till åkermarken. Den växtnäring som inte återförs hamnar någon annanstans och ger då ofta miljöproblem. Samtidigt får markens kvalitet inte försämrats. Med dagens system medför detta målkonflikter. LRF har tagit ställning för att vara pådrivande i processen att skapa mer hållbara system.

Media har satt fokus på de risker som spridning av avloppsslam på åkermark kan innebära och larmen har främst handlat om slammets innehåll av kadmium och läkemedelsrester. Sällan beskrivs att avloppsslammet också innehåller mycket växtnäring och mullämnen till nytta för jordbruket. Styrelsen är mycket medveten om både risker och möjligheter med slammet. LRF varken uppmanar eller avråder den enskilda medlemmen att använda slam som växtnäring i sitt jordbruksföretag. Detta är ett beslut varje enskild medlem själv måste ta ställning till. Om odlaren väljer slam, menar dock LRF att det endast är slam från REVAQ-certifierade reningsverk som kan komma ifråga för spridning på åkermark.

Läkemedelsrester

Drygt 95 % av våra läkemedel är vattenlösliga och utsöndras via urinen. Det innebär att eventuella läkemedelsrester inte fastnar i avloppsslammet utan följer med vattnet genom reningsverket. Ett fåtal substanser är icke-vattenlösliga, till exempel några antibiotika och hormoner. Dessa ämnen bryts ner i jorden och den vetenskapliga bedömningen är att risken för upptag i grödan eller påverkan på marken är låg. En parallell finns i rester av de läkemedel som används inom djurproduktionen och som återfinns i stallgödseln. Även vatten för bevattning av jordbruksgrödor riskerar att innehålla rester av läkemedel.

Kadmium

Den i särklass största delen av det kadmium som tillförs svensk åkermark kommer via luftföroreningar; 80-90 % av den totala kadmiummängden. Fattade beslut om åtgärder för att minska luftutsläppen inom EU bedöms ge en reduktion av nedfallet på ca 20 % under de närmaste 10-15 åren, d.v.s. en minskning med ca 270 kg/år jämfört med dagens nedfall. Kadmium följer med vid brytningen av mineralfosfor. Merparten av det kadmium som finns i avloppsslam och djurgödsel är däremot återcirkulerat kadmium från åkermarken. Totalt finns 2 329 000 kg kadmium i den svenska åkerjorden.

Slam från REVAQ-certifierade reningsverk innehöll år 2008 lika mycket kadmium som fosforgödsel (P och PK-produkter), d.v.s. 25 mg Cd/kg P. Målet i REVAQ, 17 mg Cd/kg P, är detsamma som kadmiuminnehållet i människans urin och avföring, d.v.s. det vi får i oss via livsmedel. Nötflytgödsel innehåller 20 mg, svinflytgödsel 8 mg och matavfall 18 mg Cd/kg P. NPK-gödsel innehåller ca 6 mg Cd/kg P. Innebörden av detta är att slam tillför ungefär lika mycket ny kadmium som NPK-gödsel per ha ($25-17 = 8$ mg). Resten av kadmiumet kommer alltså från matjorden till livsmedlen.

Svenska livsmedel innehåller mycket sällan höga halter av kadmium. År 2007 genomförde Livsmedelsverket 60 stickprovskontroller och ingen av dessa överskred de tillåtna gränsvärdena. Efter mer än 20 års arbete med att minska kadmiumhalterna ser vi nu att halterna inte längre ökar utan börjar minska. Halterna i svenskt vete varierar mellan 0,040 och 0,050 mg/kg vilket är i nivå med halterna i andra länder.

Kretslopp och nytta på åkern

Varje år transporteras stora mängder växtnäring från svenska gårdar in till tätorterna via bland annat spannmål, potatis, grönsaker, kött och mjölk. För att behålla jordbrukets produktionsförmåga måste den bortförda växtnäringen ersättas, antingen med organiskt avfall från livsmedelskedjan eller med ny råvara från jordskorpan. I toalettavfallet finns mer än hälften av växtnäringen från livsmedelskedjan.

Långliggande fältförsök i Skåne visar entydigt att avloppsslam i växtodlingen är en tillgång. I närmare 30 år har forskare följt hur upprepad slamtillförsel påverkar åkermarken och dess växter. Försöken visar att gödsling med slam ökar markens mullhalt och bördighet. I genomsnitt har skördarna ökat med 7 %. Fältförsöken visar även att slamtillförseln inte har ökat växternas upptag av tungmetaller.

Mineralfosfor är en ändlig resurs

Att använda fosfor som växtnäring i jordbruket är nödvändigt om produktionen ska upprätthållas, men fosformineral bryts i gruvor och är en ändlig resurs. Merparten av bruten fosfor går till produktion av livsmedel. Enligt ny forskning vid Linköpings universitet beräknas efterfrågan på fosfor vara större än tillgången redan år 2035. Behoven av fosfor kommer att öka framför allt på grund av en ökande världsbefolkning. Kostnaderna för brytning av fosformineral har enligt forskningen redan ökat samtidigt som kvaliteten blir sämre (ökad föroreningsgrad). Brytningen innebär också miljömässig påverkan då föroreningar såsom kadmium och radioaktiva ämnen frigörs. Prognosen är att brytvärd fosformineral till gödselmedel, kommer att ta slut inom 60-150 år. Om vi i den rika världen återcirkulerar vår egen fosfor möjliggörs också för tredje världens bönder att kunna köpa in fosformineral och därmed öka den globala produktionen av livsmedel.

Konkurrenskraft och ekonomi

Odlarens marknad för skörden avgör om avloppsslam kan användas. Innehållet av mullämnena, kväve, kalium, magnesium, svavel och framför allt fosfor har ett gödsvärde motsvarande 1 500-2 000 kr/ha. Det totala, årliga växtnäringsvärdet i allt avloppsslam är ungefär 200 miljoner kronor.

Inom övriga EU är användning av avloppsslam som gödselmedel vanligt förekommande. I våra grannländer Norge och Danmark används ungefär 60 % av slammet i jordbruket. I Storbritannien återförs nästan 70 % av slammet till jordbruket och i Tyskland 30 % medan genomsnittet inom EU är 40 %. I Sverige användes 25 % av slammet i jordbruket (2008).

Förbränning av slam och utvinning av fosfor ur aska

Förbränning av slam förekommer inte i Sverige idag. Teknik finns och några monoförbränningsanläggningar (enbart slam bränns) finns i Tyskland och Österrike. Förbränning innebär ökade utsläpp av växthusgasen lustgas jämfört med spridning av slam direkt från reningsverket till jordbruket. I förbränningsalternativet kvarstår möjligheten att återvinna fosfor medan allt kväve och organiskt material samt hälften av svavelinnehållet försvinner upp i luften. Värdet av detta uppgår i Sverige till ca 100 miljoner kronor årligen. En fördel är att oönskade ämnen inte når åkermarken, i alla fall inte via avloppsslam. Investeringar i förbränningsanläggningar innebär att samhället blir ännu mer låst vid dagens avloppssystem. I vissa fall är dock förbränning av slam enda möjligheten att återföra fosfor. Utvinning av fosfor ur aska från förbränt slam är då intressant. Teknikutveckling och forskning pågår på flera håll. Försäljning av återvunnen fosfor är en marknadsfråga. Än finns ingen metod tillgänglig som möjliggör kommersialisering av en sådan fosforprodukt. Användningen av avloppsslam som substrat vid biogasproduktion är positivt.

Svensk Mjölks policy och andra aktörer

Marknadens aktörer har olika policys kring slamanvändning. Den som väljer att sprida slam måste därför självklart informera sig om sina köparens krav. Svensk Mjölks policy innebär att det inte är tillåtet att använda avloppsslam på den egna mjölkgården eller på marker där grovfoder till nötkreatur inom mjölkproduktion odlas. För fält som tidigare gödslats med avloppsslam ska en karenstid gälla om minst tre år från spridningstillfället innan grovfodergrödor kan odlas. Enligt policyn är det däremot möjligt att utfodra korna eller ungdjuren med t.ex. spannmål som odlats med avloppsslam som gödselmedel på annan gård, i Sverige eller utomlands. Svensk Mjolk säger alltså nej till avloppsslam på den egna gården och till odling av grovfoder men inte till odling av andra foderråvaror som ges till djur i mjölkproduktionen.

Svenskt Sigill tillämpar också en treårig karenstid innan åkermark kan godkännas efter slamspridning. KRAV har två år som gräns före inträde i karens. Varken Svenskt Sigill eller KRAV har gjort åtskillnad på slam från REVAQ-certifierade reningsverk och annat slam. Innebörden av Lantmännen Lantbruks restproduktspolitik från 2008 är att endast slam från REVAQ-certifierade reningsverk får spridas till årets skörd. Reglerna för det s.k. premiumsortimentet säger att övrigt slam inte får ha tillförts fältet efter år 2000 och inget REVAQ-slam ha tillförts efter den 30 juni två år före skörd. Det finns också branschaktörer som inte har någon policy eller något ställningstagande i slamfrågan och där det står odlaren fritt att använda slam. Mot bakgrund av de stora skillnader som finns mellan marknadens aktörer samt de olika förutsättningar som gäller för respektive produktionsinriktning bedömer LRF att det är utsiktslöst att åstadkomma en enhetlig slampolicy i hela lantbruket.

REVAQ

Förbättringsarbetet inom REVAQ pågår och ett årligt sjunkande gränsvärde för kadmium har införts. Slam som överskrider gränsvärdet får inte spridas i jordbruket. Ett sådant parti stoppades vid ett av VA Syds fyra reningsverk hösten 2009. På Sjöstadsverket i Karlstad visade analyser av slamprover på förhöjda halter av nickel och krom. Källan kunde lokaliseras till en metallindustri som tvingades införa en metallavskiljare.

REVAQ innebär att anslutna reningsverk årligen redovisar resultat gällande de förbättringar som krävs för certifieringen. Att kraven uppfylls kontrolleras i tredjeparts-kontrollen. VA-lagen möjliggör avstängning av en ansluten verksamhet som inte uppfyller uppställda krav enligt REVAQ. Antingen stänger man av kranen eller så förlorar reningsverket sitt REVAQ-certifikat.

Svenskt Vatten har ställt frågan till LRF och flera andra aktörer om intresset för ett delägarskap i REVAQ. LRF har diskuterat frågan och tackat nej. LRF menar samtidigt att det är viktigt att vara öppen för diskussion och inte nu låsa frågan för all framtid.

Ansvarsfrågan

LRF har undersökt ansvarsfrågan i anslutning till slamspridning. Om förorening skulle uppstå på grund av slamspridning är detta verksamhetsutövarens ansvar, d.v.s. den jordbrukare som sprider slam. Detta skiljer sig inte från andra ansvarsfrågor inom lantbruket, till exempel användningen av växtskyddsmedel. Om användningen av växtskyddsmedel leder till förorening är lantbrukaren ansvarig enligt miljöbalken. Resultatet av undersökningen stöder LRF:s ställningstagande att om lantbrukaren väljer slam endast förorda användning av slam från REVAQ-certifierade reningsverk. Att lantbrukaren ställer högre krav på sitt slam än vad regelverket kräver kan inverka positivt på möjliga åtgärdskrav vid eventuell förorening.

Sammanfattning

Slamfrågan har engagerat LRF:s medlemmar under alla år och LRF:s inställning är fortfarande restriktiv till att sprida slam på åkermark. Ställningstagandet att stödja REVAQ handlar om att bidra till förbättringsprocessen och vara delaktig i slamfrågan. Varje medlem avgör själv om slam från ett REVAQ-certifierat reningsverk ska användas som växtnäring i jordbruksföretaget.

Stopp för spridning av slam i jordbruket bidrar varken till ett bättre slam eller en bättre vattenmiljö. Även om LRF säger nej till slam visar erfarenheten att slammet ändå kommer att fortsätta spridas, men då utan kontroll. Så har det varit under både hela 1990- och hittills under 2000-talet. Sverige importerar också livsmedel från Europa som har producerats med slam som gödselmedel.

De flesta delar uppfattningen att kretsloppet ska slutas. Styrelsen menar att LRF ska vara med och påverka avloppsslammets kvalitet och handhavande. Brytvärd fosfor-mineral minskar snabbt och spridning av avloppsslam fortgår i det svenska jordbruket oavsett vad LRF tycker i frågan. Utan delaktighet från LRF är risken stor att förbättringsarbetet tappar fart, att det avloppsslam som ändå kommer att spridas har sämre kvalitet och dessutom sprids utan den kontroll som REVAQ-certifieringen idag garanterar.

På Riksförbundsstämman 2008 tog LRF ställning att verka för återföring av hushållsnära avfallsfraktioner till åkermark (avloppsfraktionerna från de små och enskilda avloppen). Utöver detta och förbättringsarbetet för avloppsslammet från reningsverken verkar LRF också för sorterande lösningar, i såväl liten som stor skala. Målet

är att Sverige ska ha uthålliga VA-lösningar. Eftersom befintligt avloppssystem är gammalt och kräver åtgärder menar LRF att det nu är tid för staten att börja bygga sorterande lösningar i större skala. Det behövs därför bearbetning av politiska beslutsfattare och forskning för att hållbara system ska kunna utvecklas. Investeringar i avloppsinfrastrukturen kommer att kosta många miljarder och är därför ett långsiktigt arbete. Helt nya studier visar att samhällets kostnader för byggandet av sorterande avloppssystem är likvärdiga med såväl dagens avloppssystem som förbränningsalternativet.

Styrelsen föreslår stämman besluta

- att uppdra till riksförbundsstyrelsen att fortsätta LRF:s pådrivande arbete inom REVAQ,
- att avslå yrkandet att LRF ska arbeta för en enhetlig slampolicy för hela lantbruket innebärande att avloppsslam inte sprids på jordbruksmark,
- att bifalla yrkandet att LRF inte accepterar och tydligt tar ställning emot den okontrollerade slamspridningen samt övrig användning av slam som leder till läckage till vattendrag och vårt grundvatten,
- att avslå yrkandet att LRF ska verka för ett moratorium beträffande spridning av REVAQ-slam mot bakgrund av att utfasningsarbete i enlighet med miljömålet Giftfri miljö redan pågår inom REVAQ,
- att yrkandena om att förorda förbränning efter eventuell biogasrötning, att LRF ska arbeta för att urskilja fosfor ur slammet eller aska från förbränning samt att LRF ska avstå från delägarskap i REVAQ anses besvarade med vad riksförbundsstyrelsen anfört samt
- att uppdra till riksförbundsstyrelsen att arbeta vidare med frågan om långsiktigt hållbara avloppslösningar med separerande system i tätorter och att dessa planeras in i samhällsstrukturen.